

IN MEMORIAM

Dr. Farkas Tibor (1921–1996)

1950. ősz, Múzeum körút 4. Az akkor még Pázmány Péterről elnevezett Természettudományi Karon *Keve András* egyetemi magántanár „Madártan” című kollégiumát ajánlja nekem egy szöke, kék szemű, nálunknál jóval idősebb és műveltebb évfolyamtársunk: Farkas Tibor, és madarászó túrára hív Koffán Károllyal, a Szíjji fiúkkal a Budai-hegységbe, a Pilisbe. Már akkor „kövirigózik”, Dél-Afrikáról, Madagaszkárról beszél lebilincselően. Mi meg csak hallgatjuk a tündérmesét a fületlen előadóteremben, hiszen a határon még Pozsonyba sem engednek ki, nemhogy a vasfüggönyön túlra.

Farkas Tibor 1921. április 17-én született Budapesten. Gyermekkora Újpesthez fűződik, nagyapja horgászni, madarászni az Óbudai (hajógyári) szigetre viszi. A Vas-utcai kereskedelmiben érettségizik, Szerb Antal is tanítja. 1944-ben az erdélyi harcokban hadifogságba esik, négy évet „húz le”.

Kis híján elpusztul a romániai curtea-de-arges-i fogolytáborban, aztán cementgyárban dolgoztatják a Kaukázus előterében Krasznodár táján.

1948-ban kerül haza, és iratkozik be a biológia-földrajz szakra az egyetemen, ahol 1952. júliusában már kinevezett tanárségéd az állatrendszertani intézetben. Bár egyszerű munkácsaládban nevelkedett, de ebből soha nem szerzett előnyt a Rákosi-rendszerben, mindent a tehetségével ért el. 1953. Novemberétől Dudich Endre professzor mellett aspirásként dolgozik, és megírja *Magyarország ornithográfiája* c. kandidátusi értekezését.

1957. januárjában Bécsbe menekül. Jól beszél németül (az orosz és francia mellett) és dr. Willy Kuehnelt zoológus professzor ajánlására nyomban egyéves ösztöndíjat kap a Rockefeller Alapítványtól, hogy német nyelven rekonstruálja és kiadásra előkészítse a Budapesten odavesztett értekezését. A feladattal 1958-ban el is készül, de a mű kiadására csak 1967-ben kerül sor a Német Szövetségi Köztársaságban. 1957. Szeptemberét a dél-franciaországi Tour de Valat-ban, a Luc Hoffman vezette madártani kutatóállomáson tölti, és szerez jó tapasztalatokat későbbi szervező munkájához.

Angol kollegák tanácsára megpályázza Dél-Afrikában a barberspan-i (Transvaal tartomány) természetvédelmi rezervátum állomásvezetői állását. Új feladata lesz Barberspanban a madártani kutatóállomás kiépítése is. Kezdő kutatóként az ökológiai állatföldrajz mellett érdeklődni kezd az összehasonlító szokástan alkalmazása iránt a madarak törzsfjlődési vizsgálatainál. A *Turdinae* alcsaládot választja ki még idehaza, s mivel e csoport elsődleges fejlődési központja az ethiopiai faunaterületen van, így Transvaalban a megkezdett tudományos kutatásait is folytatni tudja, bár nagyobb utazásaihoz a mai Zambia, Zimbabwe és Kelet-Transvaal területeire ismét amerikai ösztöndíjat (grant) kell szereznie. A *Monticola* genus-szal kapcsolatos kutatási eredményeit angol, német folyóiratokban publikálja, utazásairól szóló jelentéseit a philadelphiai American Society évkönyveiben közlik (1963, 1964, 1974). 1966-ban felmondja barberspani állását.

1966 szeptemberében először jön haza Magyarországra, de dél-afrikai állampolgársága miatt Afrikáról szóló írását a Magvető Könyvkiadó visszaadja. Felkeresi Konrad Lorenz professzort, a Max Planck Etológiai Intézet vezetőjét, aki egy éves vendégkutatást ajánl neki a Bodeni-tó melletti radolfzelli állomásukon. Nagy vállalkozására, a madagaszkári *Monticola* genus tisztázására ekkor kap ösztöndíjat C.J. Benson neves Afrika-orntiológustól (Cambridge). 1968 márciusában már New Yorkban találjuk, a világ leggazdagabb rigógyűjteményét tanulmányozza a Természettudományi Múzeumban, sőt a múzeum, igazgatója, *D. Amadon* 3500 dolláros granttal is támogatja az expedíciót.

Most már olyan állást keres, ahol a hosszabb madagaszkári utazáshoz fizetés nélküli szabadságot engedélyeznek, és ez sikerül is: 1969. januárjában *J. M. Winterbottom* professzortól a Capes Town University-n három éves kutatói megbízást kap. 1969. október – 1970. januárja között dolgozik

Madagaszkáron, gyűjtőútjának nagy eredménye egy új faj és alfaj (*Monticola bensoni*), valamint egy *Copsychus* alfaj felfedezése. A taxonómiai tévedések tisztázásán kívül számos érdekes ökológiai és etológiai megfigyelést tesz.

A főkvárosi intézetnek abba a kutatási témájába kapcsolódik be, amely az Orange folyón épülő nagy víztározók és öntöző csatornarendszerek hatását vizsgálja a Karroon. *Wenger* holland botanikus a növénytársulásokat, *Farkas Tibor* a madárvilágot figyeli a megváltoztatott tájban. Nyomban felismeri a témában rejlő ökoszisztematikus lehetőségeket. „tanyáját” az Orange felső folyásánál veri fel, Cape-Townba csak munkamegbeszélésekre megy el. Először ő közöl Dél-Afrikában madárszünökológiát. A teljes mű 1981-ben jelenik meg: *Bird Communities of the False Upper Karroo* címmel.

1973-ban pályázza meg a bloemfonteini Nemzeti Múzeum madártani osztályának vezetői állását - innen megy nyugdíjba 1986-ban. Orange Free State tartomány tartozik hozzá, különösen kedvelt kutató terepe a Korannaberg és Betlehem homokkő tanúhegyeinek világa. (Utóbbi közelében van a híres Golden Gate Highlands Nat.Park.)

1980-ban Lilogwében (Malawi Köztársaság) a pánafrikai madártani kongresszuson ismerteti módszerét: a kladisztikus analízist a törzsfajlódási, rokonsági kapcsolatok felderítésénél, amelyet szintén először alkalmaz Dél-Afrikában a korannabergi fauna leírásánál.

1984-ben Bonnban rendezett Afika-szimpóziumra is meghívják, ahol a *Copsychus albospecularis* alfajainak származását a modern hipotézis alapján ismerteti. Ekkor ismét hazalátogat Magyarországra.

1990-ben a tudományok doktora címre adja be pályázatát a Magyar Tudományos Akadémiánál – sikertelenül. 1994-ben jár utoljára idehaza.

75 éves korában pietermaritzburgi otthonában, íróasztalánál dolgozva viszi el a végzetes szívvroham, 1996. augusztus 15-én. Hamvait végakarata szerint a maga ültette pompás kertben szórták széjjel, augusztus 20-án, a magyarok nagy ünnepén, mert hűséges magyar maradt mindenütt a nagyvilágban.

Életrajzi adatok

Tagságok

- a New York Academy of Sciences választott rendes tagja (1964–1969; tekintélyes, az angolszász országokban igen befolyásos, tudományos *magántársulat*)
- Deutsche Ornithologen Gesellschaft (1962–1986)
- Southern-African Ornithological Society (1959–1986)
- a Magyar Madártani Társaságnak (1948–1956?)

Tudományos címek

- A londoni *International Free Protestant Episcopal University* 1968-ban két értekezése alapján (a barberspani madárvilággal kapcsolatban) filozófiai doktorátust ad neki.

Monográfiák

- Bird Communities of the False Upper Karroo.* Memoirs of the National Museum. Bloemfontein, 1981. 160 p.
- Contribution to the bird fauna of Barberspan.* Ostrich, Suppl. No. 4, 1962. 39 pp.
- Ornithogeographie Ungarns.* Duncker & Humblot, Berlin (1967). 199 p.
- The Birds of Korannaberg, Eastern Orange Free State, South Africa.* Navorsinge van di Nasionale Museum, Bloemfontein, 1998, Vol. 6(6), p. 36–107.
- Der Steinrötel.* Die Neue Brehm Bücherei. A. Ziemsen, 1998. (2. kiadás). 94 p. (Schmidt Eggonal társszerzőként)

Nyomtatásban megjelent dolgozatok:

- Zur Brutbiologie und Ethologie des Steinrotels (*Monticola saxatilis* L.) *Vogelwelt* 76, p. 164–180. 1955.
- Notes on the behaviour of the mocking chat *Thamnolaea cinnamomeiventris* (Lafr.) in Western Transvaal. *Ostrich* 32, p. 122–127. 1961.
- Zur Biologie und Ethologie der südafrikanischen Arten der Gattung *Monticola* (Boie). I. Teil; *Monticola brevipes* (Waterhouse). *Vogelwelt* 83(4), p. 97–116. 1962.
- Zur Biologie und Ethologie der südafrikanischen Arten der Gattung *Monticola* (Boie). II. Teil; *Monticola rupestris* Vieillot. *Vogelwelt* 83(4), p. 161–173. 1962.
- Zur Biologie und Ethologie der südafrikanischen Arten der Gattung *Monticola* (Boie). III. Teil; *Monticola explorator* (Vieill.). *Vogelwelt* 84(1), p. 11–22. 1963.
- Die Bedeutung der pleistozanen Vogelfaunen der Höhlen im Ungarischen Mittelgebirge. *Internat. Journ. of Speleology* 1(1–2), p. 217–227. 1964.
- Zur systematischen Stellung des Pretoria-Steinrotels *Monticola pretoriae* Gunning-Roberts. *Vogelwelt* 87(2), p. 33–48. 1996.
- The birds of Barberspan. III. Some structural changes in the avifauna of the Barberspan Nature Reserve. *Ostrich* Suppl. No. 6. Proc. 2nd Pan-Afr. Ornith. Congr. Pietermaritzburg 1964. p. 463–491. 1996.
- Notes on the breeding activities and post-embryonic development in the Mocking Chat: *Thamnolaea cinnamomeiventris* (Lafr.). *Ostrich* Suppl. No. 6. Proc. 2nd Pan-Afr. Ornith. Congr. at Pietermaritzburg 1964–1996.
- Zur Biologie und Ethologie der Angola-Waldmerle *Monticola angolensis* Sousa. *Rev. Zool. Bot. Afr.* 77, p. 162–189. 1968.
- Notes on the biology and ethology of the Natal Robin *Cossypha natalensis*. *Ibis* 111, p. 281–292. 1969.
- Monticola bensoni*, a new species from south-western Madagascar. *Ostrich*, Suppl. No. 9, p. 83–90. 1971.
- Copsychus albospecularis winterbottomi*, a new subspecies from the South-East of Madagascar. *Ostrich* 43, p. 228–230. 1972.
- Notes on the biology and ethology of Heuglin's Robin *Cossypha heuglini*. *Ostrich* 44, p. 95–105. 1973.
- The biology and a new subspecies of *Monticola sharpei*. *Bull. Brit. Orn. Club* 93(4), p. 145–155. 1973.
- On the biology and a new subspecies of *Monticola inermis* (Hartlaub). *Bull. Brit. Orn. Club* 95(4), p. 165–170. 1975.
- Notes on the birds of the south-western Kalahari. - *Bonner Zool. Beitr.* 29(4), p. 418–439. 1978.
- A further note on the status of *Monticola pretoriae* Gunning and Roberts, 1911. *Bull. Brit. Orn. Club* 99(1), p. 20–21. 1979.
- Taxonomic features common to *Mimidae*, *Erythropygia* and some other genera. Proc. 5th Pan-Afr. Orn. Congr. at Lilongwe, Malawi 1980, p. 63–80. S.A.O.S. Johannesburg. 1984.
- Notes on the biology and taxonomy of the Madagascar Robin-chat (*Copsychus albospecularis* Eydox and Gervais). Proc. Intern. Symp. Afr. Vertebr. at Bonn, p. 375–394. Zool. Forschungsinst. U. Mus. A. Koenig, Bonn. 1985.

D. Nagy Éva